

O C J E N E I P R I K A Z I

NATALINO RADOVICH, *Le pericopi glagolitiche della Vita Constantini e la tradizione manoscritta cirillica*. Bibliotheca Enrico Damiani diretta da Nullo Minissi. Testi e studi pubblicati dal Seminario di Filologia Slava dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli 1. Edizioni Cymba, Napoli 1968, str. 172 + 36 reprodukcija.

Natalino Radovich (alias Božo Radović) priredio nam je ugodno iznenađenje ovim upravo luksuznim izdanjem: ono se ističe i iscrpnošću obradbe i izvrsnom opremom, osobito po potpunim fototipskim reprodukcijama svih glagoljskih perikopa iz Žitija Konstantinova. Već preko sto godina privlače pažnju istraživača službe Konstantinu-Ćirilu i Metodiju koje su sačuvane u nizu glagoljskih brevijara, a to naročito zbog toga što su u sastavu tih služba lekcije ili perikope preuzete iz ŽK gl. XIV 2—XV 4 (u Ljubljanskom i dr.) odnosno gl. XVIII 7—13 (u Mavrovu i dr.). Problem je vrijeme i sredina u kojoj su navedene nejednake službe nastale, a s njime je usko povezan problem tradicije hrvatskoglagoljskih odlomaka ŽK i, posebno, njihov odnos prema ćirilskoj (pravoslavnoj) tradiciji teksta ŽK koja je sačuvana u ruskoj i u srpskoj redakciji. Probleme odnosa tih različitih tradicija nije nitko od dosadašnjih istraživača tako sveobuhvatno zahvatio kao što je to učinio Radovich, ali njemu je to bilo moguće zato što je imao na raspolaganju rezultate brojnih znanstvenika (od kojih naročito Berčića, Jagića, Lavrova, van Wijka, Grivca-Tomšića, Kyasa i Marije Pantelić) kao i nove, neizdane ili u međuvremenu otkrivene tekstove.

Konačni je cilj Radovicheva rada u stvari bila rekonstrukcija ŽK, u prvom redu onih odlomaka koji su sadržani i u glagoljskim brevijarima, pa je taj cilj u svojoj monografiji i ostvario. Sličan je posao neposredno prije Radovicha izvršio češki slavist V. Kvas (Slavia XXXV, 530—553, g. 1966), ali po drugoj metodi i s manje argumentacije. Radovich zamjera Kvasovoj rekonstrukciji što se ne osniva na prethodnoj valorizaciji pojedinih spomenika i cjelokupne njihove genealogije, nego se, naprotiv, vrednovanje pojedinih spomenika osniva na odnosu prema izvršenoj rekonstrukciji. Da bi ocijenio tekstološku vrijednost glagoljskih perikopa autor se odlučio da metodom tekstološke kritike obuhvati sve glagoljske i ćirilске spomenike. U tu svrhu je uzeo u raspravu od ćirilskih rukopisa (pored već davno izdanih od Bodjanskoga i dr.) i Hilendarski rukopis ŽK (izd. Grivec-Tomšić) i Vatikanski Slavo 12, ali začudo nije obuhvatio tekst Vladislava Gramatika iz 1469. (u Jugosl. akademiji) ni Lavovski (manastira sv. Onufrija, sada izglubljen, ali izdan od Miklošića) — oba srpske redak-

cije; od glagoljskih tekstova uzeo je u obzir nedavno otkriveni Brevijar popa Mavra iz 1460. i Vatikanski Slavo 19 iz 1465. a nije izostavio ni izgubljeni tzv. Zaglavski brevijar u Karamanovu latinskom prijevodu.

Imajući pred očima glavni cilj, tj. da utvrdi odnos između ćirilskih tekstova i glagoljskih perikopa odnosno odgovor na pitanje: u kojoj mjeri mogu naše perikope pridonijeti rekonstrukciji ŽK, autor je najprije rasprijavao dosadašnje napore slavista. Ne zadovoljava ga Lavrovljeva podjela ćirilskih rukopisa na ruske i južnoslavenske i podjela ruske kategorije na dvije grupe, jer te tradicije nisu u sebi zatvorene. Stvarnija mu je podjela kod van Wijka koji u južnoslavenskoj i u ruskoj tradiciji vidi više redakcija, ali ih ne zatvara, nego dopušta da se neke ruske varijante osnivaju na južnoj tradiciji. S time u vezi odobrava i van Wijkovu rekonstrukciju I. glave ŽK koja se osniva na jezičnom i stilskom podudaranju s klasičnim staroslavenskim karakteristikama IX. stoljeća, mada zna da nije dovoljna samo lingvistička rekonstrukcija. Kyasova se podjela tekstova i njihova rekonstrukcija u glavnim crtama osniva na van Wijkovim osnovama. On je mišljenja da glagoljski tekstovi na nekim mjestima pridonose rekonstrukciji, ali da je u ćirilskim rukopisima ipak bolje sačuvan tekst, jer da su ga hrvatski glagoljaši prilagodili za potrebe brevijarskih lekcija. Radovich i to općeno mišljenje kao i sistem Kyasove rekonstrukcije smatra problematičnim zato što se ne osniva na prethodnom verificiranju autoriteta pojedinih spomenika niti na fiksiranju genealoških odnosa između različitih spomenika ŽK uključivši i glagoljske perikope.

U daljem postupku autor je u glavi »Testi glagolitici e traslitterazioni latine« donio sav fotografski materijal glagoljskih perikopa i zatim iste tekstove u latiničkoj transliteraciji, redak na redak, ne razrješavajući kratice ni kontinuirano pisanje originala. Tu su: Ljubljanski C 161, Vaticano Slavo 19, Brev. popa Mavra, Baromičev i Brozičev štampani brev., Vatikanski III. 6, Moskovski i Novljanski 2. U glavi »Lezioni glagolitiche e varianti cirilliche« donio je u normiranoj latiničkoj transliteraciji (tj. razriješivši kratice i kontinuiranu skripciju) tekst perikopa za ŽK XIV 2 — XV 4 iz Ljublj., a za XVIII 7—13 iz Brev. popa Mavra, jer su ove najopširnije. Za prvu partiju donio je varijante u zaporkama iz Vat. Slavo 19, a za drugu partiju iz Vat. III. 6, Mosk., Novlj., Barom., Broz. i Zaglav. brevijara; varijante iz ćirilskih tekstova citira ispod teksta. Varijanata ima velik broj i one su heterogene. Na sistem transliteracije može se staviti primjedba da je vrlo nezgodno svaki znak »šta« prenositi kao *ć* (npr. *ace, poučēnē*); ćirilski se tekst naprotiv prenosi sa *št*.

U glavi »Analisi delle varianti e classificazione dei testimoni« (str. 103—134) autor metodički vrednuje varijante svih spomenika i svrstava ih u serije, grupe, familije i podfamilije. U pogledu teksta XIV 2 — XV 4 naši Ljublj. i Slavo 19 idu u seriju od 16 spomenika, koji su opet podijeljeni u 4 grupe, od kojih jednu sačinjavaju naši spomenici, no i oni su međusobno neovisni. Tekst glave XVIII 7—13, koji se nalazi u sedam glagoljskih spomenika, odlučno se razlikuje u određenim detaljima od ćirilskih rukopisa, u njima nema značajnih kvarenja koja bi se nalazila i u ćirilskim rukopisima. U ovoj glagoljskoj skupini Mavrov brev. ispo-

ljuje vlastite karakteristike, pa Radovich iz toga zaključuje da on slijedi drugi arhetip. Zapravo neka mjesta u Mavrovu brev. veoma su bliska onima u ćirilskim rukopisima i bliža su izvoru; svi ostali glagoljski rukopisi sačinjavaju jednu familiju. No i među njima autor nalazi neke srodnosti podfamilije pa dijeli Baromić-Brozićev brev. od skupine Mosk., Novlj., Vat. III. 6 i Zaglav, a ovu opet dijeli na Vat. i Mosk. s jedne te Novlj. i Zaglav. s druge.

Nakon takvih analiza u traženju genealoških grana tekstova Radovich u glavi »Ricostruzione del testo« sažima rezultate predlažući neke konkretne izmjene u fiksiranju izvornijeg mjesta ili modifikacije u zaokruženju rečenica. U tim se prijedlozima nužno razlikuje od dosadašnjih istraživača i prevodilaca ŽK pa i od rekonstrukcija Pastrneka, Lehr-Splawińskoga i Kyasa. Zatim slijedi rekonstruirani tekst odlomaka ŽK XIV2—XV4, ali bez pretenzija da se rekonstruira i grafika originalnog teksta.

U završnoj glavi »Conclusion« resimiraju se rezultatai koji se mogu ovako sažeti: Vjerojatno se prvo grananje tradicije teksta ŽK XIV2—XV4 razvilo u barem tri grane koje su historijski predstavljene u ovim spomenicima: a) V (Vat. Slavo 12); b) 2, 7, 15 (numeracija Bodjanskog); c) 3—6, 8—14, 16, C (Hilandarski), LB (Ljublj.), VS (Vat. Slavo 19). Perikope tipa Ljublj. slijede dakle tekst arhetipa grupe c) ali ni jedan spomenik ove grupe nije poslužio kao posrednik. Što se tiče teksta ŽK XVIII 7—13 predstavljenog u skupini Mavrova brev., autor zaključuje da su oni vjerojatno prenijeli arhetip ŽK nekim drugim putem, jer nijedan od ovih spomenika ne nosi na sebi elemente na temelju kojih bi bilo moguće dokazati postojanje posebnih rodbinskih odnosa između naših brevijara i neke grane ćirilске tradicije. Glagoljske perikope imaju veliku vrijednost za rekonstrukciju ŽK, premda je njihova vrijednost u tekstološkoj kritici umanjena promjenama koje su nastale prilagođivanjem hrvatskom ambientu. Njihova leksička građa ostala je u priličnoj mjeri nedirnut, stoga one mogu biti korisne i za vrednovanje autentičnosti ćirilске tradicije.

Zanimljivo je kako se Vl. Kyas u recenziji Radovićeve knjige (Slavia XXXVIII 650) postavio prema njenim rezultatima. Odajući priznanje naporu da se izdadu i komparativno prouče i rekonstruiraju perikopski odlomci u odnosu na sve ćirilске rukopise, on ipak nalazi da se Radovičeva rekonstrukcija ne razlikuje mnogo od njegove. Neke pojedinosti i odbija, kao npr. čitanje »stado ... jemuže mę posъlati rači« (XVIII 8) iz Mavrova brev., jer da se ono protivi čitavoj tradiciji drugih rukopisa. Ne slaže se ni s Radovičevom filijacijom unutar poznatih skupina ćirilskih rukopisa te se vraća na svoja rješenja pozivajući se i na van Wijka i na Grivec-Tomšića po kojima je kao najbolje tradirane tekstove označio ruske skupine A i B te dva rukopisa iz srpske skupine tj. Lavovski i Hilandarski rukopis (koje Radovič nije obuhvatio). U pogledu glagoljskih rukopisa, Kyas ispovijeda načelo, da ako se glagoljski tekstovi podudaraju s tekstom neke od osnovnih ćirilskih skupina, onda taj tekst treba uzeti za izvorni.

U svakom slučaju Radovič je svojim radom mnogo pridonio definitivnoj rekonstrukciji ŽK, a ovakve konstruktivne diskusije mogu se samo pozdraviti.

Vjekoslav Štefanić